

Nr 195.

Av herr **Branting m. fl.** om *ändring i 10 kap. 14 § strafflagen.*

I maj månad 1906 överlämnade den första liberala regeringen till riksdagen ett lagkomplex, som efter dåvarande justitie- och statsministern blivit kallat »Staaflagarne». Mot de föreslagna lagändringarna insatte den socialdemokratiska riksdagsgruppen all sin kraft såväl då förslaget först framlades som ock då, år 1909, den i Staaflagarne ingående ändringen av tryckfrihetsförordningen skulle i grundlagsenlig ordning på nytt i riksdagen behandlas. Sedan förslagen blivit, mot bestämda gensagor icke blott från socialdemokratiskt håll utan även från andra, som funno beskärningarne av tryck- och yttrandefriheten alltför betänkliga, upphöjda till lag, har den socialdemokratiska gruppen funnit sig föranlåten att motionsledes, år 1910, kräva de s. k. Staaflagarnes avlägsnande ur svensk lag. Det är denna framställning vi nu åter framföra inför riksdagen.

Lagkomplexet av år 1906 innefattade tre olika propositioner: nr 152, innehållande förslag till ändrad lydelse av 8 och 10 kap. i strafflagen; nr 153, innehållande förslag till ändrad lydelse av 77 § i strafflagen för krigsmakten; samt nr 154, innehållande förslag till ändrad lydelse av 3 § i tryckfrihetsförordningen.

Av de ur dessa förslag framgångna, alltjämt i kraft varande lagar, skola vi i denna motion endast uppehålla oss vid den ändrade lydelsen av strafflagens 10:de kapitel. Den i prop. 153 av 1906 innehållna, av samma anda som de båda övriga propositionerna burna förändringen av strafflagen för krigsmakten anse vi lämpligen böra upptagas i samband med den bebådade krigslagstiftningsreformen. Om det år 1909 med Sveriges grundlag införlivade minnesmärket över den första liberala regeringens uppgivande på denna punkt av vår gamla tryckfrihet skola vi senare under denna Riksdag inkomma med framställning.

Alltsedan 1906 har strafflagens 10 kap. 14 § som bekant haft denna lydelse:

»Var som muntligen inför menighet eller folksamling eller i skrift den han utspritt eller utsprida låtit, uppmanar till våld å person eller egendom eller till annat brott varde, där ej uppmaningen särskilt med straff belagd är, dömd till böter eller fängelse. Avsåg uppmaningen brott, varå strängare straff än fängelse kan följa, eller voro eljest omständigheterna synnerligen försvårande, då må till straffarbete i högst fyra år dömas. Är den skyldige i följd av uppmaningen förfallen till straff för delaktighet i brott, som därå följt, gälle vad i 4 kap. 1 § stadgas.

Där någon annorledes, såsom genom prisande av brottslig handling, muntligen inför menighet eller folksamling eller i skrift den han utspritt eller utsprida låtit söker förleda till brott; vare lag som i 1 mom. sägs.

Har någon eljest på sätt i 1 eller 2 mom., förmåles sökt förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet straffas med böter eller fängelse.

Vad i denna § är stadgat gälle även om den, som annans skrift, vars innehåll är efter samma § straffbart, utspritt eller utsprida låtit för att därmed främja den med skriften åsyftade verkan».

Den ändring i paragrafens förutvarande innehåll, som 1906 års beslut innebar, är tvåfaldig: dels infördes i 1 mom:ts andra stycke en högst väsentlig straffskärpning, från förut högst 2 års fängelse till högst 4 års straffarbete; dels tillades den svävande bestämmelsen i mom. 2, »annorledes, såsom genom prisande av brottslig handling».

I justitieministerns ursprungliga förslag hade nuvarande mom. 3 utelämnats men blev på högsta domstolens enhälliga yrkande åter infogat i propositionen, sådan den förelades riksdagen. Högsta domstolen ansåg nämligen den i sagda moment innehållna straffbestämmelsen — vilken enligt dess uppfattning »ej blott avser uppmaning till viss positiv åtgärd eller underlåtenhet utan jämväl uppmaning att i allmänhet trotsa lagens eller laga myndighets bud» — böra bibehållas såsom ett »nödigt skydd för rättsordning och statsverksamhet särskilt under oroliga tider». Justitieministern hade i sitt anförande till statsrådsprotokollet den 4 maj 1906 icke annat att härtill anföra, än att han ej ansett sig böra, mot högsta domstolens enhälligt uttalade mening, vidhålla tanken att utesluta momentet, ehuru han icke finner anledning för detsamma skärpa förutvarande straffbestämmelser. Härmed sammanhänger ock, att, medan justitieministern i sitt yttrande av den 24 april 1906 uttryckligen uttalar, att, därest ej själva handlingen är belagd med straff, ej heller förledandet till sådan

handling bör vara straffbelagd och förklarar den av honom först föreslagna formuleringen innebära, det »endast försök att förleda till handling, som själv är belagd med straff kunna bli föremål för bestraffning», så finner däremot högsta domstolen i sitt yttrande av 1 maj 1906 det ej lämpligt göra straffbarheten beroende av om handlingen är belagd med straff. Såsom exempel på särskilt statsfarliga förledanden nämnes agitation för skattevägran. Justitieministern böjde sig för denna högsta domstolens mening.

Lagutskottet vid 1906 års riksdag tillstyrkte propositionen med den mycket sägande motiveringen, att det »i allt huvudsakligt icke funnit något att erinra». Häremot avgåvos dock tvenne reservationer. Herr Zetterstrand yrkade att uttrycket »såsom genom prisande av brottstlig handling» skulle utgå, såsom obehövt och ägnat att framkalla missförstånd hos åklagarmakten. Herrar Lindhagen och Jansson i Edsbäcken åter yrkade, efter en utförlig motivering, avslag å den föreslagna förändringen.

Vid ärendets föredragning i riksdagen godkändes propositionen, sådan den av lagutskottet tillstyrkts — i Andra kammaren med 164 röster mot 51 — och denna del av strafflagen hade sålunda förvandlats till »Staafflagen nr 1».

Vid 1910 års riksdag påyrkade den socialdemokratiska gruppen lagrummets återställande till lydelsen före 1906. Härvid anfördes en del rättsfall för att belysa lagens faktiska verkningar. Lagutskottet avstyrkte motionen. Dess knapphändiga motivering är av den art, att den sannerligen förtjänar att räddas undan glömskan:

»Det synes utskottet, som om erfarenheten av den ifrågavarande lagstiftningen under den korta tid densamma varit gällande — — — icke varit av beskaffenhet att föranleda ändring i samma lagstiftning. I varje fall kan utskottet icke av motionärernas argumentering finna sig övertygat att deras yrkanden äga fog för sig. Gentemot vad i motionen anföres därom, att i förevarande fall endast vore fråga om åsiktsförbrytelser, som borde föranleda ett mildt straffrättsligt bedömande, vill utskottet erinra om vad som därförutom torde ligga i öppen dag, nämligen, att det som här belägges med straff, uppenbarligen ej är den eller den hysta eller uttalade åsikten, utan den fara för samhället och det trots mot samhällsordningen, som ligger i ett offentligt framkommet öppet eller förtäckt försök att förleda till handlingar, som av samhällets lagar förklarats för detsamma farliga».

Gentemot detta avstyrkande och dess rent av monströsa motivering, enligt vilken vad som straffbelägges ej är åsikten utan — faran för samhället (!), avgavs endast en reservation, av herr Lindhagen, (herr Jansson i Edsbäcken, medreservant från 1906 står antecknad som icke närvarande vid ärendets behandling), vilken yrkade bifall till motionen.

Ehuru lagens upphovsman öppet förklarade, att lagen kommit att verka annorlunda än med densamma avsetts, beslöt Andra kammaren — och naturligtvis även Första kammaren — att avslå motionen och behålla lagen i oförändrat skick.

Vårt yrkande begränsar sig nu, liksom år 1910, till en begäran, att ifrågavarande lagrum må återställas till den lydelse det hade före 1906 års lagändring. Därmed må ingalunda vara sagt, att den gamla formuleringen är efter vår mening tillfredsställande. Det kan nog med fog sägas, att redan denna formulering lämnade allt för stort spelrum åt begäret att med strafflagen slå ned misshagliga meningsyttringar. Vad allt kan ju icke med god vilja inrymmas under uttrycket »förleda till ohör-samhet mot lag eller laga myndighet», vilket förledande även efter den äldre lydelsen kunde straffas med fängelse? Sådana brister i vår strafflag, vilka böra kunna ses mot bakgrunden av samhällets hela sociala struktur, av kampen mellan maktstående och uppåtsträvande klasser, finnas emellertid flera. De torde böra uppmärksammas i ett sammanhang vid en revision av strafflagen. För närvarande finna vi oss föranlåtna att stanna vid en begäran om ett borttagande av de nya fläckar, som vår strafflag erhöi i en olycklig stund vid det första, halva liberala genombrottet, och som även samma liberalism borde känna sig angelägen om att åter utplåna nu efter sitt andra, fullständigare genombrott.

Meningarna hava varit delade ej blott om behovet av 1906 års lagändring utan även om dess innebörd. Om den ena förändringen kan dock visserligen icke råda någon tvekan: skärpningen till straffarbete av bestämmelserna i paragrafens 1 mom. Härmed har i en svensk lag från det tjugonde århundradet inskrivits grundsatsen, att genom det i allmänna åskådningen vanhedrande straffarbetets utmätande enligt detta lagrum rena åsiktsbrott ställas på samma nivå som grova och vanärande förbrytelser. Så kan paragrafen verka, och så har den faktiskt verkat.

Vid lagens bedömande bör först uppmärksammas, att sådan uppmaning till brott, som leder till utförande av brottslig handling, är enligt gällande rätt, oavsett denna §, straffbar som delaktighet i brott. Det kan då med starkt skäl ifrågasättas, om ej den gamla bestämmelsen med straff

upptill två års fängelse var ett alldeles tillräckligt skydd för den allmänna rätts säkerheten även gent emot sådana uppmaningar till brott, mot vilka det allmänna rättsmedvetandet inom alla läger måste på det eftertryckligaste reagera. Nu kommer emellertid därtill, att den skärpta lagen även drabbar sådana uppmaningar till brott, mot vilka det allmänna rättsmedvetandet lindrigast sagt är tveksamt, ja, till och med låter sig användas mot uppmaning till handlingar, som ingen inräknat bland brottskategorier, förrän uppmaningen därtill helt oförmodat straffbelägges.

Straffskärpningen motiverades från statsrådsbänken inför Andra kammaren 1906 därmed, att om någon »inför en okritisk och omogen publik uppmanar till rena nidingsdåd, såsom att planlöst och enligt vanligt ömdöme meningslöst mörda oskyldiga människor; då kan näppeligen en så lindrig straffart som fängelse vara på sin plats». Må man nu med denna förespeglning om skärpnings innebörd jämföra den verklighet, som inställde sig nästan genast efter lagens ikraftträdande. Den 27 september 1906 fälldes journalisten Olov Sundström av Norrköpings rådstuvurätt till 1 års straffarbete enligt detta lagrum. Var det emedan han uppmanat till meningslöst mord på oskyldiga människor? Tvärtom går hela tankegången i det upprop, för vilket han fälldes, ut på, att för soldaten framhålla, »att, om hans överordnade befalla honom att skjuta på strejkande arbetare och han lyder, så är det *han själv*, som bär ansvaret för följderna». Motsättningen mellan en för riksdagen företedd avsikt med en lagändring och dess faktiska verkan kan ej gärna vara skarpare.

Det går icke för sig att lägga huvudskulden för denna, det svenska kultursamhället komprometterande händelse, på en lagtillämpning i underinstans, som skulle ha kunnat bli korrigerad i högsta instans. I likartade fall (se rättsfallet Birger Swahn av år 1908, anført i motion 146 av år 1910!) har även högsta domstolen funnit en vädjan till soldatens egen ansvarskänsla bära beläggas med straffarbete. Icke lagtillämpningen allenast utan lagen själv, i dess nuvarande formulering, måste förändras, därest man vill förhindra återupprepande när som helst av sådana upprörande domar. Marginalen för straffarbetets tillämpande har i lagens nuvarande lydelse dragits så bred man gärna kan tänka sig. Sådant straff kan ju icke blott ådömas, då uppmaningen avser »brott, varå strängare straff än fängelse kan följa» utan ock om »omständigheterna eljest voro synnerligen försvärande». Då denna svävande formulering användes i fråga om brottskategorier, vid vilkas rättsliga bedömande politiska och sociala synpunkter kunna förväntas spela en avsevärd, i vissa fall rent av domi-

nerande roll, får man icke vänta annat än att lagens koncessioner åt det subjektiva omdömet skola sätta sådana frukter som erfarenheten nu tillräckligt exemplifierat. Blott lagens ändring kan här råda bot.

I avseende på den andra i 10 kap. 14 § strafflagen vidtagna förändringen — tillägget »annorledes, såsom genom prisande av brottslig handling» — hava meningarna varit delade, huruvida förändringen innebär allenast ett förtydligande eller ett utvidgande av straffbarhetsområdet. I statsrådsprotokollet anges tillägget »avse förnämligast att uttryckligen låta paragrafen vinna tillämpning jämväl på den uppeggelse, som använder andra medel än direkt uppmaning». Även högsta domstolen ställde sig på den ståndpunkten, att tillägget »annorledes etc.» egentligen endast var ett förtydligande av föreskriften i första stycket av paragrafen. Om nu detta ominösa tillägg icke innebar någon *reell* förändring av lagens tillämplighetsområde, må det ju kunna frågas: varför behövde en ändring ske? Och vidare: varför kan icke lagen få återställas till sin ursprungliga lydelse? Vare hur som helst med den förändring som *avsetts*. Den förändring, som faktiskt *åstadkommits*, har varit nog så reell. Därvidlag behöver man icke stödja sig på juridiska spetsfundigheter. Erfarenheten har också vitsord. Och den talar ett tillräckligt tydligt språk genom den rad av fällande domar för »prisande av brottslig handling», som följt »förtydligandet» i spåren. Det bör observeras att, med lagens nuvarande formulering, den »brottsliga handling», vars »prisande» kan hårt straffbeläggas, icke som någon måhända föreställt sig, är begränsad till grova kriminella brott. Under sådana omständigheter torde dock få lov att medgivas, att gränserna för straffbarhetsområdet dragits så vida, att snart sagt varje missnöjesförklaring med vår bristfälliga samhällsordning kan komma under straffrättsligt bedömande. I varje fall torde väl mycket allmänt erkännas, att nuvarande formulering är gjord, såsom det sagts, av »extra prima kautschuk». Lager av sådant material hava i alla tider visat sig i grunden samhällsfarliga. Åtminstone måste var och en, som betraktar yttrandefrihet såsom en av den fredliga samhällsutvecklingens väsentliga grundvalar, se en mången gång större fara för samhället i sådana strafflagsbestämmelser, som betänkligt beskära yttrandefriheten än i det »prisande av brottslig handling», som bliver straffbelagt.

Uttryckligen måste varnas mot illusioner om att de för yttrandefriheten farliga verkningarna av denna lag skulle av sig själva så småningom avtyna, att lagskärpningen successivt träder ur funktion genom sällsyntare tillämpning och relativt mildare straffmätning. De rättsfall, som föreligga

från de sista åren, bära vittne nog om att 1906 års lag är i levande kraft. Även om så skulle vara, att för någon period en avmattning synes inträda i lagens ingrepp i yttrandefriheten, bära dess vänner icke därför invagga sig i lugn. En dylik böljegång ligger just i en sådan lagstiftnings natur. Den måste ses mot sin sociala bakgrund. Från sin upprinnelse såsom åtgärd mot den försvars- och »fosterlandsfientliga agitationen» — vad kan icke allt inläggas däri, om man vill? — och under hela sin tillämpning har 1906 års lagskärpning kommit att få prägeln av klasslagstiftning, varigenom den ställts vid sidan av det misslyckade försöket av 1889 att värna »sambhällsordningen» och det tyvärr lyckade försöket av 1899. För en sådan lagstiftning är det alldeles naturligt, att tillämpningen växlar med tidsförhållandena. Under lugnare perioder uppträdande i något mindre uppseendeväckande och upprörande former, gör den sig gällande med lagens hela stränghet under mera kritiska tider. Högsta domstolen skrev 1906 om »nödigt skydd för rättsordning och statsverksamhet särskilt under oroliga tider». Händelserna omkring 1909 ha illustrerat innebörden häri. Ett även under normala förhållanden farligt vapen öppnar en sådan lag under tider, då klassernas intressen hårdare än eljes sammanstöta, en hart när obegränsad möjlighet att utnyttja strafflagens maktmedel mot ett sådant användande av yttrandefriheten, som synes den dock icke ovanför utan inom klassambället stående dömande myndigheten vara för bestående samhällsordning farligt. Sådana möjligheter att förvandla den för allas rätts-säkerhets tryggande nödvändiga strafflagen till ett vapen i en ändock nog förbittrad klasskamp bära, icke minst i samhällsfredens intresse, i tid undanröjas.

På grund av vad sålunda anförts, få vi härmed hemställa,

att Riksdagen ville för sin del besluta att återställa 10 kap. 14 § strafflagen till det innehåll denna § hade före 1906 års lagändring.

Stockholm den 26 januari 1914.

Hj. Branting.

J. A. Ingvarson.

Rickard Sandler.

Nils Persson.

Herm. Lindqvist.

E. Palmstierna.

F. W. Thorsson.

Viktor Larsson.

Värner Rydén.

Bernh. Eriksson.

